

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งมีรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์รวมภาคการเกษตรมีสัดส่วนถึงประมาณร้อยละ 20 ของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วงหลัง ๆ ของระยะเวลาที่ผ่านมา สัดส่วนดังกล่าวจะมีแนวโน้มลดลงก็ตาม แต่ภาคการเกษตรก็ยังมีผลต่อกิจการต่อเนื่องจากการเกษตรอื่น ๆ อันได้แก่ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การขนส่ง การขายส่ง การขายปลีก การส่งออก ฯ อีกด้วย ภาคการเกษตรกรรมยังเป็นภาคที่สำคัญที่สุดในแง่ของการเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศ เช่น ในปี 2529 สัดส่วนของมูลค่าส่งออกเกษตรกรรมและผลิตภัณฑ์เท่ากับ 133,228 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 57.09 ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมด¹ และเมื่อพิจารณาในแง่ของการประกอบอาชีพของประชากรพบว่า ภาคเกษตรกรรมเป็นภาคที่ได้ไอ้จุ่มแรงงานไว้ได้มากที่สุด กล่าวคือ ประชากรไทยประมาณร้อยละ 64 ของประชากรทั้งหมดหรือร้อยละ 61 ของบุคคลวัยทำงานมีอาชีพด้านเกษตรกรรม

ภาคเกษตรกรรมในปัจจุบันนับได้ว่ายังคงมีความสำคัญในแง่ที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาการกระจายรายได้และปัญหาความยากจนของประเทศอย่างใกล้ชิด ซึ่งในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันว่าปัญหาของประชากรในชนบทซึ่งแทบทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นที่กำลังเผชิญอยู่ก็คือ

¹สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีการเพาะปลูก

ปัญหาความยากจน ซึ่งจากการศึกษานั้นพบว่า มีชาวชนบทที่อยู่ในฐานะยากจนกระจุกกระจายอยู่ในชนบทในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศจำนวนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านคน²

แนวทางในการแก้ปัญหาของชาวชนบทแนวทางหนึ่งคือ การพัฒนาชนบทด้านเศรษฐกิจมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวและการกระจายรายได้ โดยสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำคือการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต (Increase in output) ด้วยการเสริมสร้าง Input ในกระบวนการผลิตได้แก่ จัดหาโครงสร้างบริการพื้นฐาน (Infrastructure)³ เช่น ถนนชนบท ระบบชลประทาน และแหล่งน้ำในชนบท ตลาดชนบท การสร้างฝั้วจางหรือไฮโดรไฟฟ้าชนบท และการปรับปรุงพื้นที่ (On farm improvements) เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องเสริมสร้าง Input ในกระบวนการผลิตในลักษณะของกิจกรรมและบริการต่าง ๆ ที่สนับสนุนการผลิตด้วย เช่น การส่งเสริมการเกษตร การจำหน่ายจ่ายแจกปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชไปยังเกษตรกรในราคายุติธรรม และการให้บริการสินเชื่อเพื่อการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างโอกาสของเกษตรกรในด้านการผลิต

เพื่อเป็นการส่งเสริมการผลิตทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเพาะปลูก การจัดหาโครงสร้างบริการพื้นฐานนั้น การพัฒนาระบบการชลประทานนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญซึ่งจะต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมการเพาะปลูก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีประสิทธิภาพต่ำ และยังขึ้นกับปัจจัยธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ และปริมาณน้ำฝน ซึ่งถ้าในปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำบริบูรณ์ ผลผลิตข้าวและพืชไร่ของ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เศรษฐกิจและสังคม

1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2529), หน้า 50.

³ สุทธิจิตต์ จินตยานนท์, "การศึกษาผลกระทบโครงการชลประทานน้ำอูน จังหวัดสกลนคร" (วิทยานิพนธ์การผังเมืองมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 3.

เกษตรกรก็จะได้ผลดีมีปริมาณมาก แต่ถ้าปีใดเกิดภาวะฝนแล้งมีน้ำน้อยข้าวและพืชไร่ก็จะได้รับความเสียหาย ผลผลิตก็จะลดลง การชลประทานจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาสภาพการผลิต เป็นการลดการเสี่ยงต่อสภาพความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ทำให้เกษตรกรรู้สึกมั่นใจว่าจะได้ผลผลิตจากการเพาะปลูกอย่างเต็มที่ และนอกจากนั้นแล้วยังเป็นการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย

ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ชลประทานตามโครงการต่าง ๆ รวมกันได้เพียง 23,889,148 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 7.45 ของพื้นที่ทั้งประเทศ หรือประมาณร้อยละ 18.58 ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมด และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบผลผลิตข้าวเปลือกต่อไร่ ที่ปลูกในเขตพื้นที่ชลประทาน และนอกเขตพื้นที่ชลประทานแล้วจะเห็นได้ว่า ผลผลิตต่อไร่ของข้าวในเขตโครงการชลประทานสูงกว่านอกเขตชลประทานในทุก ๆ ภาค ดังนั้นเมื่อการชลประทานมีอิทธิพลต่อผลผลิตต่อไป หรือที่อาจเรียกว่าผลิตภาพทางการเกษตรแล้ว ก็ย่อมมีผลต่อรายได้ของเกษตรกรตามมาด้วย

ตารางที่ 1.1 แสดงพื้นที่ถือครองทางการเกษตรและพื้นที่ชลประทานของประเทศไทย

ภาค	พื้นที่ถือครองการเกษตร (ล้านไร่)	พื้นที่ชลประทาน (ล้านไร่)	อัตราส่วนพื้นที่ชลประทาน ต่อพื้นที่เกษตร (%)
เหนือ	29.17	5.84	20.02
ตะวันออกเฉียงเหนือ	55.36	3.62	6.53
กลาง	28.99	12.17	41.98
ใต้	15.08	2.26	14.99
รวมทั้งประเทศ	128.60	23.89	18.58

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี
เพาะปลูก 2529/2530 หน้า 193, 208

ตารางที่ 1.2 เปรียบเทียบผลผลิตข้าวเปลือกในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน

ภาค	ผลผลิตเฉลี่ย (ก.ก./ไร่)		อัตราส่วนผลผลิต นอกเขตต่อในเขต (%)
	ในเขตโครงการ	นอกเขตโครงการ	
เหนือ	545	384	70.45
ตะวันออกเฉียงเหนือ	422	233	55.21
กลาง	454	52	11.45
ใต้	409	274	66.99
ทั้งประเทศ	459	260	56.65

ที่มา : กรมชลประทาน รายงานผลผลิตข้าวในเขตโครงการชลประทาน ปี 2521/2522

สำหรับภาคเหนือ เป็นภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ภาคหนึ่งของประเทศ เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำที่สำคัญหลายสาย มีพื้นที่ราบตามบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงของลุ่มแม่น้ำสายต่าง ๆ สามารถใช้ปลูกข้าวได้อย่างดี โดยเฉพาะในที่ราบของลุ่มแม่น้ำสายสำคัญคือ ปิง วัง ยม และน่าน ทำให้ภาคเหนือสามารถผลิตข้าวได้เป็นอันดับ 2 รองจากภาคกลาง คือร้อยละ 28.11 ของผลผลิตข้าวทั้งประเทศในปี 2530⁴ และยังผลิตข้าวนาปีได้มากที่สุดเมื่อคิดเฉลี่ยต่อพื้นที่เพาะปลูก คือร้อยละ 37.72 และสามารถผลิตข้าวนาบึงได้เป็นอันดับ 2 รองจากภาคกลาง คิดเป็นปริมาณร้อยละ 13.25 ของผลผลิตข้าวนาบึงทั้งประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากภาคเหนือมีพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทานคิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ 24.49 ของพื้นที่ชลประทานทั้งประเทศรองจากภาคกลางเช่นเดียวกัน จึงช่วย

⁴ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีการเพาะปลูก 2529/2530, หน้า 16-17, 22-23.

แก้ปัญหาเรื่องน้ำสำหรับใช้ปลูกข้าวได้เป็นอย่างดี ซึ่งแหล่งผลิตข้าวส่วนใหญ่ของภาคเหนือกว่าร้อยละ 60 มาจากแหล่งปลูกข้าวในบริเวณภาคเหนือตอนล่างนั่นเอง

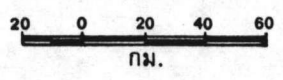
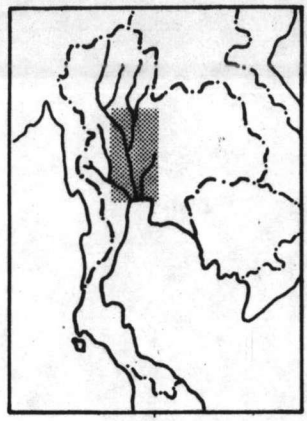
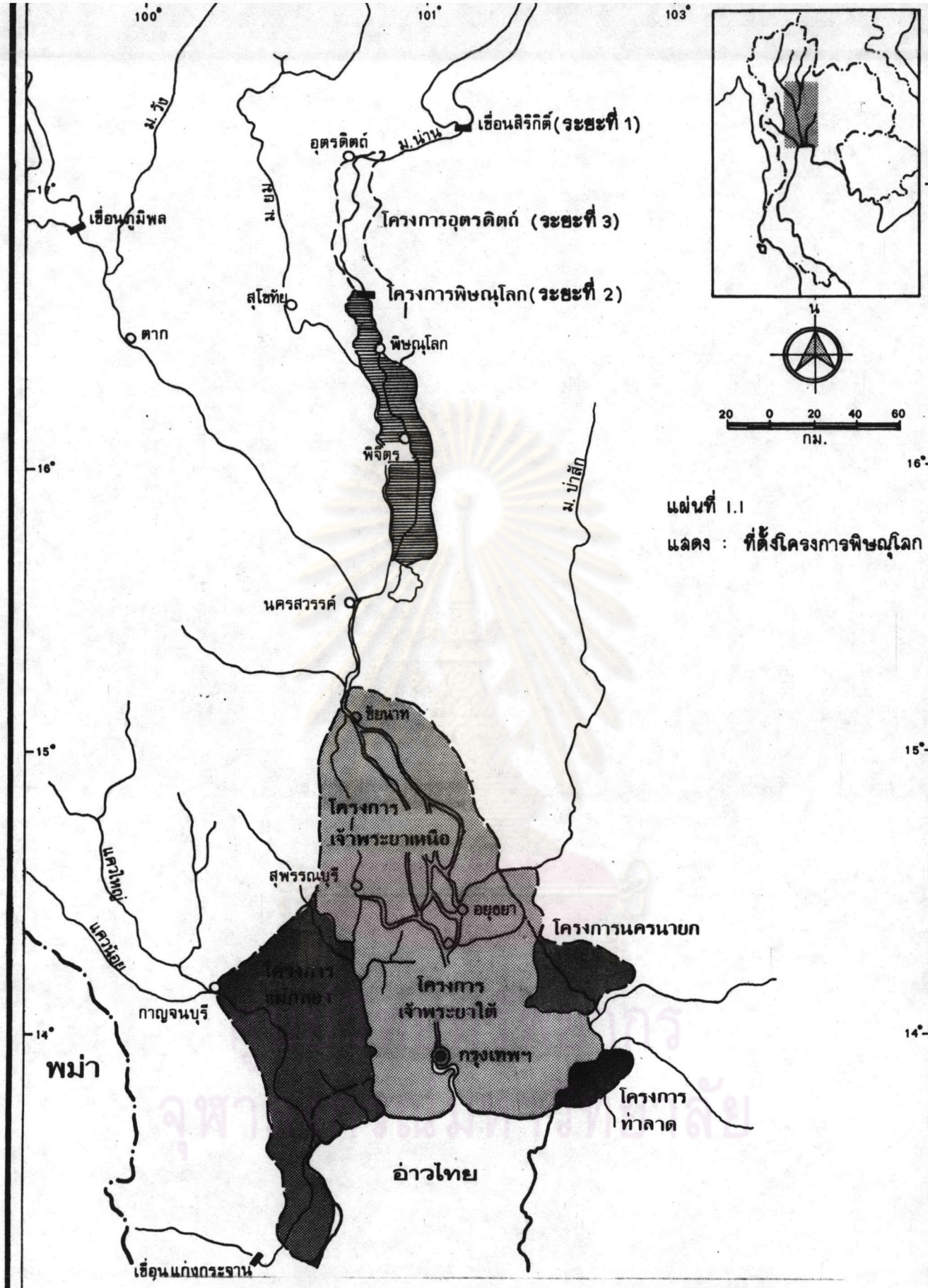
1.2 โครงการชลประทานพิษณุโลก

โครงการชลประทานพิษณุโลกเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาลุ่มน้ำน่าน เพื่อเร่งปรับปรุงพื้นที่ที่มีอยู่แล้วในการปลูกข้าวให้ได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ หลังจากที่กรมชลประทานได้ดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ตั้งแต่จังหวัดชัยนาทลงมาถึงชายทะเลให้เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของไทยแล้ว จึงได้พัฒนาแควต่าง ๆ ของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ ปิง วัง ยม และน่าน เพื่อให้ใช้พื้นที่ได้เต็มที่ราบเจ้าพระยา ซึ่งโครงการขนาดใหญ่ที่กำลังเร่งดำเนินการอยู่ คือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำน่าน

ลุ่มน้ำน่าน (Nan River Basin) มีความยาวประมาณ 615 กิโลเมตร มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 33,130 กม.² และมีทุ่งราบมากกว่า 3 ล้านไร่ โดยการดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำน่านแบ่งออกเป็น 3 ระยะ⁵ คือ

ระยะที่ 1 โครงการเขื่อนสิริกิติ์ ได้สร้างเขื่อนกักเก็บน้ำขนาดใหญ่บนลำน้ำน่าน ที่ตำบลผาซ่อม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยสร้างเป็นเขื่อนดิน (Earth Dam) สูงจากท้องน้ำ 114 เมตร สันเขื่อนกว้าง 12 เมตร ยาว 800 เมตร เริ่มงานก่อสร้างตั้งแต่ปี 2511 แล้วเสร็จในปี 2515 ใช้เงินลงทุนทั้งสิ้นประมาณ 1,488 ล้านบาท ได้รับพระราชทานนามว่า "เขื่อนสิริกิติ์" เมื่อการก่อสร้างตัวเขื่อนเสร็จเรียบร้อยแล้ว กรมชลประทานได้โอนงานนี้ให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยรับไปเพื่อติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำและดูแลเขื่อนนี้ต่อไป

⁵ กรมชลประทาน, กองแผนงานและงบประมาณ, รูปแบบการประสานงานในโครงการจัดรูปที่ดิน (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานและงบประมาณ กรมชลประทาน, 2522),

แผนที่ 1.1
แสดง : ที่ตั้งโครงการพิษณุโลก

การศึกษาผลกระทบจากโครงการชลประทานขนาดใหญ่ :
กรณีศึกษาโครงการชลประทานพิษณุโลก

ผลประโยชน์ที่สำคัญของเขื่อนนั้นนอกจากจะผลิตพลังงานกระแสไฟฟ้าได้ปีละประมาณ 1,000 ล้านกิโลวัตต์ต่อชั่วโมงแล้ว ยังช่วยบรรเทาอุทกภัยในทุ่งราบสองฝั่งแม่น้ำน่าน และร่วมกับเขื่อนภูมิพลบรรเทาอุทกภัยในทุ่งราบเจ้าพระยาใต้น้อยลง และนอกจากนั้นยังสามารถระบายน้ำจากเขื่อนเพื่อใช้เพาะปลูกในทุ่งราบสองฝั่งแม่น้ำน่านในฤดูฝนได้ 1,775,000 ไร่ ในฤดูแล้งได้ 300,000 ไร่ กับในทุ่งราบเจ้าพระยาได้อีก 2,500,000 ไร่ รวมเป็น 2,800,000 ไร่ อีกด้วย

เมื่อสร้างเขื่อนเสร็จ งานที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือ งานก่อสร้างระบบชลประทาน แต่เนื่องจากพื้นที่ชลประทาน 1,700,000 ไร่ จากจังหวัดอุตรดิตถ์ถึงนครสวรรค์นี้ยาวถึง 270 กม. ซึ่งหากจะสร้างเขื่อนทดน้ำที่จังหวัดอุตรดิตถ์แล้ว ก็จะต้องขุดคลองขนาดใหญ่และยาวมาก ทำให้ต้องใช้ค่าก่อสร้างสูงมาก จึงได้แบ่งงานออกเป็นอีก 2 ระยะ เพื่อการลงทุนที่น้อยกว่าและเป็นการส่งน้ำที่ตึกว่า

ระยะที่ 2 โครงการพัฒนาเกษตรชลประทานพิษณุโลก เป็นงานสร้างเขื่อนทดน้ำกันแม่น้ำน่าน ใต้พระราชทานนามว่าเขื่อนนเรศวร อยู่ห่างจากเขื่อนสิริกิติ์ลงมาตามลำน้ำประมาณ 176 กม. ที่หมู่บ้านหาดใหญ่ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ก่อสร้างระบบชลประทานที่สมบูรณ์เพื่อนำน้ำไปหล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกสองฝั่งจำนวน 1,420,850 ไร่ บริเวณจังหวัดพิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ บริเวณตอนบน โดยได้ก่อสร้างงานระบบชลประทานบนพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำน่านจำนวนเนื้อที่ 600,000 ไร่ ในระหว่างปี 2519-2528

ระยะที่ 3 โครงการชลประทานจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นงานสร้างเขื่อนทดน้ำอุตรดิตถ์ในแม่น้ำน่านบริเวณบ้านผาจุก อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งอยู่เหนือเขื่อนนเรศวรขึ้นไปประมาณ 128 กิโลเมตร แล้วขุดคลองส่งน้ำเพื่อชักน้ำส่งให้แก่พื้นที่เพาะปลูกบนสองฝั่งแม่น้ำน่านประมาณ 873,000 ไร่ ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์และบางส่วนของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งจะดำเนินการก่อสร้างในโอกาสต่อไป

สาเหตุที่ต้องเริ่มดำเนินการโครงการพิษณุโลกก่อนโครงการอุตรดิตถ์นั้น เนื่องจากโครงการทั้งสองนี้ถ้าเริ่มพร้อมกันแล้วจะต้องใช้เงินลงทุนมาก และเนื่องจากพื้นที่ในเขตโครงการพิษณุโลกที่อยู่ระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ซึ่งเคยได้รับประโยชน์จากน้ำล้นตลิ่งของแม่น้ำน่านอยู่เป็นประจำทุกปีนั้น หลังจากที่เขื่อนสิริกิติ์เสร็จและเริ่มทำการเก็บกักน้ำแล้ว น้ำที่

เคยล้นตลิ่งของแม่น้ำน่านก็หมดไป ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเริ่มมีการขาดแคลนน้ำขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ฝนหยุดตกเป็นเวลานาน ฉะนั้นจึงได้มีการก่อสร้างโครงการชลประทานพิษณุโลกขึ้นก่อน

วัตถุประสงค์ของโครงการชลประทานพิษณุโลก มีอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. เพื่อให้เกษตรกรที่อยู่บนพื้นที่ของโครงการสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี
2. เพื่อช่วยให้เกษตรกรในเขตโครงการสามารถเพิ่มผลผลิตและทำให้ครอบครัว

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นและมีความต้องการในการใช้แรงงานเพื่อการเกษตรในเขตโครงการเพิ่มขึ้น

3. เพื่อจัดให้มีถนนเพื่อขนส่งผลผลิตผลสู่ตลาด และเพื่อการคมนาคม
4. เพื่อช่วยบรรเทาอุทกภัยในเขตโครงการ

การดำเนินงานของโครงการชลประทานพิษณุโลก ซึ่งได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี 2519 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาระบบชลประทานบนพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำน่านจำนวน 600,000 ไร่ ได้แล้วเสร็จ โดยในปี 2523 การก่อสร้างตัวเขื่อนได้เสร็จเรียบร้อยสามารถทดน้ำได้ในปีนั้น และสามารถส่งน้ำให้กับพื้นที่บางบริเวณที่ได้มีการปรับปรุงพื้นที่โดยการจัดรูปที่ดินแล้ว จวบจนถึงปัจจุบันในระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมา จึงเป็นที่คาดหมายว่าในพื้นที่ที่ได้รับการชลประทานแล้วนั้นน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นไม่ว่าทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นการสมควรที่จะได้มีการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของการพัฒนาชลประทานต่อการพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานพัฒนาโครงการให้เป็นผลดีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะทั่วไปทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ในเขตโครงการชลประทานพิษณุโลก
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โครงการฯ
3. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของโครงการชลประทานที่มีต่อพื้นที่ศึกษา ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม
4. ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกร และปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

5. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการให้เกิดผลดีในการพัฒนาโครงการต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ อันได้แก่ ข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากร และแผนที่การใช้ที่ดินจากหน่วยราชการต่าง ๆ
2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิในระยะก่อนหรือเริ่มดำเนินโครงการ ซึ่งจัดทำโดยหน่วยงานราชการและบริษัทที่ปรึกษาต่าง ๆ รวมทั้งการออกทำการสำรวจพื้นที่ในเขตโครงการฯ ด้วยตนเอง โดยการสังเกต ออกแบบสอบถามเฉพาะใช้สัมภาษณ์เกษตรกร และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่าง 2 ช่วงเวลา โดยใช้วิธีการทางสถิติ และ เศรษฐศาสตร์
4. แสดงผลการศึกษาในรูปของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิและแผนที่
5. สรุปผลและจัดทำข้อเสนอแนะ

พื้นที่ศึกษา

การศึกษารั้ครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาในบริเวณพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นช่วงระยะที่ 1 ของโครงการฯ เฉพาะบริเวณเขตพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ทั้งนี้เพราะในบริเวณพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลกซึ่งอยู่ใน เขตโครงการชลประทานพิษณุโลกนั้น เป็นพื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทานจากโครงการก่อนบริเวณพื้นที่ใน เขตจังหวัดพิจิตรและจังหวัดนครสวรรค์ และช่วงระยะเวลาตั้งแต่ที่ได้เริ่มรับน้ำจนถึงเวลาที่ทำการศึกษานั้นเป็นช่วงระยะเวลาที่นานพอสมควรที่น่าจะทำการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้

นอกจากนั้นผู้ศึกษายังมองเห็นว่าจังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในภูมิภาคของภาคเหนือตอนล่างนี้ ซึ่งได้ถูกกำหนดขึ้นให้เป็นเมืองหลักของการพัฒนาภูมิภาค โดยที่จังหวัดพิษณุโลกนั้นมีความเด่นในด้านสาขาการผลิตทางเกษตรกรรมรองจากสาขาการค้าและบริการจากการพิจารณาข้อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด ซึ่งสาขาเกษตรกรรมที่สำคัญก็คือ ด้านการ

กิจกรรมซึ่งผลผลิตที่สำคัญคือ ข้าว นั่นเอง และเหตุผลประการสุดท้ายคือ เนื่องจากการศึกษามีข้อจำกัดในด้านงบประมาณและระยะเวลาที่ต้องใช้ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้น การศึกษาในครั้งนี้จึงได้เลือกศึกษาเฉพาะในเขตโครงการชลประทานฯ ของจังหวัดพิษณุโลกเป็นตัวแทนของพื้นที่โครงการชลประทานพิษณุโลก ระยะที่ 1 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 240,000 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่โครงการฝั่งขวา 600,000 ไร่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอพรมพิราม อำเภอเมือง อำเภอบางระกำ และอำเภอบางกระทุ่ม

การสุ่มตัวอย่าง

การเลือกตัวแทนมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นขั้นตอน (Stratified random sampling) โดยการเลือกกลุ่มประเภทของการจัดรูปที่ดิน ทั้ง 3 ประเภทคือ ประเภท ก. ประเภท ข. และประเภท ค. ก่อน แล้วจึงเลือกตำบลและหมู่บ้าน และแจกลงน้ำที่กระจายอยู่ในโครงการ โดยมีเนื้อที่โครงการที่จัดรูปพื้นที่ในแต่ละประเภทมากกว่าบริเวณอื่น ซึ่งเกษตรกรซึ่งเป็นตัวแทนในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรในพื้นที่ตำบลท่าช้าง และตำบลมะตูมในเขตอำเภอพรมพิราม ตำบลบ้านกว้าง ตำบลท่าทอง และตำบลท่าโพธิ์ ในเขตอำเภอเมือง และตำบลบางระกำ ในเขตอำเภอบางระกำ รวมทั้งสิ้น 141 ราย กระจายอยู่ในพื้นที่การจัดรูปของแต่ละประเภทอย่างทั่วถึง

แหล่งที่มาของข้อมูล

1. กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
3. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
4. กรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงคมนาคม
5. สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
6. สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
7. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก
11. สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
12. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพิษณุโลก
13. ที่ว่าการอำเภอพรหมพิราม อำเภอเมือง และอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
14. สำนักงานชลประทานที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก
15. ที่ทำการจัดสรรน้ำและบำรุงรักษาโครงการพลายชุมพล จังหวัดพิษณุโลก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะพื้นที่ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมในเขตโครงการที่ได้รับการชลประทานแล้ว
2. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่โครงการ ตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบผลกระทบของโครงการที่มีต่อพื้นที่ ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม
4. ทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งปัญหาที่มีต่อเกษตรกรและปัญหาในการดำเนินการ
5. ทำให้ทราบถึงข้อสนับสนุนและอุปสรรคของงานลงทุนด้านการชลประทานของรัฐ ที่หวังเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร
6. ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำมาช่วยในงานด้านการวางแผนงานชลประทานที่กำลังดำเนินการอยู่ และเป็นแนวทางพื้นฐานสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป ทั้งยังสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในพื้นที่โครงการชลประทานแห่งอื่น ๆ ที่มีสภาพและปัญหาที่คล้ายคลึงกัน

คำจำกัดความ

การชลประทาน (Irrigation) หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการเพาะปลูก ด้วยการเพิ่มเติมน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกในเวลาที่น่าซึ่งได้จากธรรมชาติมีน้อยหรือไม่มีเลย

การเกษตรชลประทาน (Irrigation Agronomy หรือ Irrigation Agriculture) หมายถึง การพัฒนาการเกษตรควบคู่ไปกับการชลประทานในระดับไร่นาที่เกี่ยวกับการส่งน้ำและการให้น้ำแก่พื้นที่เพื่อใช้ปลูกพืชได้ตลอดปี หรือเพื่อปลูกพืชได้หลาย ๆ ประเภท

โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ปัจจุบันกรมชลประทานกำหนดว่าโครงการชลประทานขนาดใหญ่เป็นโครงการที่มีราคาก่อสร้างตั้งแต่ 200 ล้านบาทขึ้นไป และเป็นโครงการที่ได้รับการเห็นชอบแล้ว กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีระยะเวลาก่อสร้างมากกว่า 5 ปี

ผลกระทบของโครงการชลประทาน ในที่นี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ บนพื้นที่ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการเรื่องน้ำ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม โดยพิจารณาถึงลักษณะ ระยะ ระดับของผลกระทบและความเป็นผลกระทบในแง่ผลบวกหรือผลลบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย